

Wymiary powrotu w literaturze

Wymiary powrotu w literaturze

pod redakcją

**Magdaleny Garbacik, Piotra Kawuloka, Adama Nowakowskiego,
Natalii Palich i Tomasza Surdykowskiego**

© Copyright by Wydział Filologiczny UJ and Authors
Kraków 2012

ISBN 978-83-62196-63-0

Recenzent: prof. dr hab. Wasilij Szczukin

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Jagielloński

Redakcja językowa i korekta: Magdalena Garbacik, Piotr Kawulok, Adam Nowakowski,
Natalia Palich, Tomasz Surdykowski

Korekta anglojęzyczna: Anna Paluchowska-Messing

Skład: LIBRON

Projekt okładki: LIBRON

Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner
ul. Ujejskiego 8/1
30-102 Kraków
tel. 12 628 05 12
e-mail: office@libron.pl
www.libron.pl

SPIS TREŚCI

Od Redakcji 9

ROZDZIAŁ 1

BIOGRAFIA, GEOGRAFIA, POLITYKA – PODMIOT A POWRÓT

EWA BODAL

(Nie)możliwe powroty do domu w powieści Ewy Stachniak
Konieczne Kłamstwa 13

KATARZYNA BUSZKOWSKA

Pamięć w wiecznie ruchomym czasie, czyli strategia opowiadania
siebie po 1989 roku 21

ANNA KADYKAŁO

Powrót do przestrzeni dzieciństwa jako poszukiwanie sensu
egzystencji (*Lato Pańskie* Iwana Szmielowa) 27

MAGDALENA KOWALCZYK

„Błądziliśmy od początku, bo takie było założenie podróży”
– o labiryncie i kolekcji w prozie Andrzeja Stasiuka 33

ADAM NOWAKOWSKI

„Żegnaj Suomi, witaj Rosjo!” Tragiczność powrotu w *Salamandrze*
Władimira Odojewskiego 39

ROZDZIAŁ 2

POWRÓT JAKO KATEGORIA ESTETYCZNA

AGNIESZKA BACZEWSKA

Powrót komedii dell'arte w brazylijskim teatrze lalek Mamulengo 49

KATARZYNA BERETA

‘Soc’ na Górnym Śląsku. W spirali konwencji tematycznych 55

AGNIESZKA MUSZYŃSKA-ANDREJCZYK

Wagnerowski lejtmotyw u Gabriela D'Annunzio
– powroty literacko-muzyczne 61

MACIEJ PAPROCKI

Zatrzymanie cyklu czasu czy ucieczka z niego? Greckie inspiracje
motywem przemijania i ich przekształcenia w utworach
Johna Keatsa i Williama Butlera Yeatsa 67

PAULINA PIOTROWICZ	
Etos kupiecki w <i>Libri della famiglia</i> Leona Battisty Albertiego – powrót do tradycji, podróż ku nowoczesności	73
MAŁGORZATA WĘGIEL-WNUK	
Alegoria jako figura powrotów we wczesnej prozie Magdaleny Tulli	79
KATARZYNA HELENA WOJEWÓDZKA	
„Zużyte wszystko, słów miazga nie cieknie / I nie spowija grozy dawnych diabłów” – hermeneutyka literackich poszukiwań Stanisława Ignacego Witkiewicza na przykładzie wybranych tekstów	85

ROZDZIAŁ 3

POETYCKIE WĘDRÓWKI – MOTYW POWROTU W POEZJI POLSKIEJ

MAGDALENA BARTNIKOWSKA	
Barańczaka powrót do przeszłości. Współczesny wędrowiec w zwierciadle pieśni romantycznej	93
MAGDALENA PIOTROWSKA-GROT	
W nadziei na powrót (z) zaświatów. Eschatologiczne poszukiwania i wędrówki w polskiej poezji współczesnej	99
EDYTA SOŁTYS-LEWANDOWSKA	
Powrót religii we współczesnej poezji polskiej – pytania, możliwości, dylematy	107
ALEKSANDRA SOWA-ZDUŃCZYK	
Powroty do miejsc kochania. Funkcja pamięci w liryce miłosnej Barańczaka, Leśmiana i Tuwima	115

ROZDZIAŁ 4

POWRÓT LITERACKI W KONTEKŚCIE HISTORYCZNYM

OLGA BARTOSIEWICZ	
A jeśli to, do czego chcielibyśmy powrócić, nigdy nie istniało? Twórczość Benjamina Fundoianu w kontekście dylematów literatury rumuńskiej	125
DAMIAN KUBIK	
Figura powrotu w <i>Górskim wieńcu</i> Petara II Petrovicia Njegoša w kontekście Mickiewiczowskich rozważań o pamięci	131
IRMINA MALESZEWSKA	
Powrót w przeszłość sposobem budowania teraźniejszości. Rola pamięci w określaniu tożsamości	137

ANNA SIEROŃ
Odnaleźć wspólny język pamięci. Powroty pamięci w argentyńskim dramacie okresu dyktatury wojskowej na przykładzie tekstu *Szarość nieobecności* Roberto Cossy 143

EWELINA TWARDOCH
Powrót do traumy kolonializmu w twórczości Johna Maxwella Coetzeeego 149

ROZDZIAŁ 5

POWRÓT AUTORA W TEKŚCIE

MAGDALENA GARBACIK
Pisarz i jego rola powracającym motywem w twórczości Sándora Máraiego 157

ANNA JARMUSZKIEWICZ
Proust jako literacki gadżet? Problemy recepcji literackiej 165

ANNA PALUCHOWSKA-MESSING
Wspomnienia o autorce „Wołania o prawa kobiety”, czyli jak skutecznie pogrzebać zmarłą żonę i jej dzieła? 171

EWA WOJCIECHOWSKA
Kraszewski: powtórzenie, melancholia, kolekcja 179

ROZDZIAŁ 6

KRĘGI I SPIRALE – GEOMETRYCZNY I PRZESTRZENNY WYMIAR POWROTU

TATIANA JANKOWSKA
Zamknięte koło w przestrzeni wysp miejskich Charlesa Dickensa i Fiodora Dostojewskiego 187

PIOTR KAWULOK
Joanny Rajkowskiej powrót do historii. *Walter Benjamin w Konyi* 195

JAKUB KORNGHAUSER
W kręgu przedmiotów, w spirali znaków. Powrót do *między* Stanisława Dróżdża 201

TOMASZ SURDYKOWSKI
W oku cyklonu. Spiralizm w twórczości haitańskiego pisarza Frankétienne'a na podstawie powieści *Mûr à crever* 209

ALEKSANDRA SZRAMEK
(O)kręgi Charmsa i kwadraty Malewicza. Motyw koła w twórczości Daniila Charmsa w odniesieniu do teorii suprematyzmu Kazimierza Malewicza 215

ROZDZIAŁ 7

TOŻSAMOŚĆ A POWRÓT

KAMILA KOLEBACZ

Wieczny powrót jako regresja oralna Alicji – Friedrich Nietzsche na marginesach *Logiki sensu* Gillesa Deleuze'a 223

KINGA KOŚCIAK

Piętno odnawia się z każdym obrotem – somatyczne piekło powtórzeń na podstawie poezji Zuzanny Ginczanki 231

KATARZYNA ŁASKOWSKA

„Innowiercą jest kto opuścił matczyne serce” – elementy abiektalne w poezji Eugeniusza Tkaczyszyna-Dyckiego jako powroty do semiotycznej pełni matczynej 239

ROZDZIAŁ 8

LITERACKIE WIDMA

DARIA GOSEK

„Synonimy, nawroty, powtórzenia, falowania” w *Dzienniku intymnym* Henri-Frédérica Amiela 247

ANDRZEJ MARZEC

Widma, zjawy i nawiedzone teksty – hauntologia Jacques'a Derridy, czyli o pośmiertnym życiu literatury 255

NATALIA PALICH

„Wywoływanie z niebytu”, czyli Daniela Hodrovej obsesja powrotu 263

Noty o autorach 271

Indeks 275

OD REDAKCJI

Kiedy na ostatnich kartach *Portretu damy* Isabel Archer powraca do brzemienne-go we wspomnienia zakątka ogrodu w Gardencourt, każdy z parkowych rekwizytów – ławka, ogromny trawnik – zdaje się przenosić ją kilkaset stron wcześniej. Jednak w powrocie tym tożsamość miejsca zostaje naruszona: rozłożysty buk zastępują dęby, gra światła przeradza się w słupy cienia, ławka, wcześniej bliska domu, zostaje od niego odsunięta. Na poziomie drgnień tego konkretnego tekstu daje się przeczuć nerw i sens literackiego powrotu, który nie będzie tożsamym powtórzeniem ani odwzorowaniem, lecz *wydarzeniem w tekście*.

Zamiarem niniejszej monografii jest zbadanie sensu powrotu w literaturze, rozumianego jak najszerzej: od powrotu do miejsc, w czasie, poprzez przywołania oraz trawestacje mitów i literackich toposów, po powroty stylistyczne wewnątrz utworu i nawiązania do konwencji. Przyświecać poszukiwaniom będzie przekonanie, że tak szeroko rozumiany powrót nie musi oznaczać zamkniętego cyklu w tekście, ale może stanowić przyspieszenie jego wewnętrznej mechaniki.

Ze względu na złożoność owej problematyki oraz wynikającą z niej tematyczną polifonię badanego zagadnienia, publikacja podzielona została na osiem głównych części, z których każda skupia w sobie zbliżone treściowo teksty. Pierwszy rozdział został poświęcony powrotom podmiotu, często traktowanym w kategoriach biograficznych, a także historycznych i geograficznych. Istotnym tematem, przewijającym się przez kilka z zawartych w nim tekstów, jest próba odnalezienia tożsamości przez podmiot w świecie podlegającym nieustannym zmianom politycznym. Prezentowane tu analizy problematyzują opisywane w tekstach literackich powroty do domu, narodu i przestrzeni kojarzonych z przeszłością – utrudnione bądź uniemożliwione ze względu na dynamiczne przekształcenia współczesności.

Teksty zamieszczone w rozdziale drugim monografii ogniskują swoją uwagę wokół powrotów i powtórzeń motywów, figur czy konwencji – gatunkowych bądź tematycznych – stanowiących naczelną zasadę kompozycyjną dzieł poddanych lekturze. Podejmowane tu analizy skupiają się na interpretacji znaczenia powracających wątków i konwencji formalnych przy zwróceniu szczególnej uwagi na aspekt estetyczny owych powtórzeń.

W kolejnej części swoje miejsce znalazły studia traktujące o poetyckich wędrówkach polskich twórców. Owe peregrynacje, niejednokrotnie stanowiące poszukiwania możliwości powrotu, obejmują kwestie teologiczne oraz temporalne, podejmując próbę odpowiedzi na pytania, które zadaje sobie polska poezja.

Rozdział czwarty poświęcony został powrotom ujętym w rozumieniu kategorii historycznych. Autorzy omawiają teksty literackie o rodowodzie zarówno europejskim, jak i południowoafrykańskim, czy też południowoamerykańskim, ukazując tym samym, że pytania, które zadają, mają charakter globalny. Jak dalece przeszłość warunkuje teraźniejszość i przyszłość w kontekście budowania tożsamości narodowej lub etnicznej? Czy możliwy jest powrót do utraconej jedności w obrębie danej grupy narodowościowej, etnicznej, społecznej? Czy powracając do tragicznych wydarzeń z historii konkretnej zbiorowości, takich jak wojna i dyktatura, możliwe jest ich przezwycięzenie?

Kolejna część niniejszej publikacji ukazuje literackie powroty autorów. Teksty zamieszczone w tym rozdziale skupiają się na postaci autora (pisarza/pisarki) oraz na recepcji jego dzieł. Pojawia się również pytanie o sposób, w jaki sami twórcy określali siebie, swoją twórczość i rolę jak im przypadła w kreowaniu literatury.

W następnym rozdziale zostały zaprezentowane analizy, których motywem przewodnim jest geometryczne i przestrzenne rozumienie powrotu. Taka perspektywa pozwala na interdyscyplinarne ujęcie tej kategorii, wyjście w kierunku przedmiotu reprezentowanego przez instalacje przestrzenne. Sfera kolistości zostaje wprowadzona w ruch, dzięki czemu otwarte zostaje przejście na kolejny poziom i możliwe staje się odczytanie koła jako spirali, figury pozostającej w nieustającym ruchu.

Również rozdział siódmy przynosi interpretację powrotu wykraczającą poza jego *stricte* tekstowy wymiar. Za jeden z przejawów tej kategorii można tutaj uznać jej aspekt psychologiczny, który niesie wraz z sobą sposobność odpowiedzi na pytania o charakterze tożsamościowym. Bohaterowie analizowanych tekstów literackich poprzez rozmaicie rozumiane powtórzenia zmierzają się z własną osobowością oraz piętnem inności czy też odmienności, które ściśle związane jest z ich fizycznością i cielesnością.

Ostatnia część poświęcona została powrotom tego, co nieokreślone, niepewne, nieuchwytnie, czy wręcz nieznanne. Próbam wydobywania na plan pierwszy tych elementów, które dotychczas były marginalizowane lub nawet odrzucone. Jeśli jednak przyzna się im należne miejsce i pozwoli przemówić, wówczas ukaże się nam właściwy sens tekstu literackiego. Wszelkie widma i duchy, rozumiane w jak najszerszym kontekście, przejawiają się zarówno na poziomie znaczeniowym, jak i konstrukcyjnym tekstu. Filozoficzne i teoretyczne rozważania obecne w zamykającym monografię rozdziale pokazują, że kategoria powrotu otwarta jest na dalsze badania.